

16.3.2021

EOAK/1914/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Riikka Jackson

HUONEEN TARKASTAMINEN

1 KANTELU

Kantelija pyysi tutkimaan laitoksen menettelyä sijaishuoltoonsa liittyvässä asiassa. Kirjoituksen mukaan kantelijan huone laitoksessa oli tarkastettu perusteettomasti. Rajoituspäätöksen perustelut olivat kantelijan mielestä heikot ja hädässä keksityt. Kantelija kokee, että hänen yksityisyyttään loukattiin syvästi ilman pätevää syytä.

Kirjoituksessa tuodaan esille, että rajoitustoimenpidettä koskevassa päätöksessä lukee, että huoneessa olisi ollut tiiminvetäjän lisäksi ohjaaja A. Kuitenkin huone kantelun mukaan ratsattiin ovi kiinni ja vain tiiminvetäjä oli huoneessa.

Kantelija liitti kirjoitukseensa kopion hänelle annetusta rajoituspäätöksestä.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin lausunto kaupungin sosiaali- ja terveystoimialalta. Sosiaali- ja terveystoimialan lausuntoon on liitetty laitoksen johtajan, tiiminvetäjän ja erityistyöntekijän allekirjoittama selvitys.

Myös lastensuojelutyön johtaja ja lastensuojelun sosiaalityön päällikkö sekä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä antoivat omat selvityksensä.

Selvitysten mukana toimitettiin laitoksessa kantelijasta tehtyjä päivitäismerkintöjä.

Lausunto ja selvitykset ovat tämän päätöksen liitteenä.

3 RATKAISU

3.1 Huoneen tarkastamisen perusteet

Lastensuojelulain 67 §:n 1 momentin mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on hallussaan 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä taikka lapsen olinpaikka on sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseksi kiireellisesti selvitettävä, saadaan hänen käytössään olevat tilat tai hallussaan oleva omaisuus tarkastaa.

Kantelun mukaan kantelijan huoneen tarkastamisen perusteet eivät

olleet riittäviä. Kanteluun liitetyn päätöksen mukaan huone on tarkastettu 3.3.2020.

Laitoksen antamassa selvityksessä huoneen tarkastamista on perusteltu yksikön ohjaajien tekemien havaintojen pohjalta heränneillä epäilyksillä kantelijan päihteiden käytöstä ja päihteiden säilyttämisestä yksikön tiloissa ja/tai niiden myymisestä. Näitä havaintoja olivat rajoitusta edeltäneen kuukauden aikana tehneet selvityksen mukaan myös kantelijan huoltaja ja laitoksen henkilöstö.

Selvityksen mukaan kantelijalle oli myös ilmaantunut useamman kerran käteistä rahaa, jonka ilmaantumiselle ei löytynyt syytä. Selvityksen mukaan kantelijan tilanteesta keskusteltiin laitoksen moniammatillisessa tiimissä 3.3.2020. Tiimin näkemys oli, että havaintojen perusteella oli syytä epäillä kantelijan hallussa olevan päihteitä. Selvityksessä todetaan, että havaintojen perusteella päädyttiin tarkastamaan kantelijan huone.

Huoneen tarkastamiseen johtaneita olosuhteita on myös tarkemmin kuvailtu kantelijaa koskevissa laitoksen laatimissa päivittäismerkinnöissä.

Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katson, että huoneen tarkastus on tehty laitokselle kuuluvan harkintavallan puitteissa.

3.2 Rajoituspäätöksen perustelut

Kantelussa esitettiin lisäksi, että huoneen tarkastusta koskevan kirjallisen päätöksen perustelut olivat ”heikot ja hädässä keksityt”.

Kantelijan toimittamaan päätökseen on kirjattu perusteluiksi rajoitukselle seuraavaa: ”Ohjaajille herännyt huoli siitä, että liikkuuko osastolla huumausaineita. Nuoren käytös ollut ajoittain poikkeavaa ja vaikuttanut siltä, että nuoret pyrkivät keskustelemaan siten, että aikuiset eivät kuule.”

Minulle toimitetussa selvityksessä ei ole otettu kantaa päätökseen kirjattuihin perusteluihin.

Hallintolain 45 §:n mukaan päätös on perusteltava. Perusteluissa on ilmoitettava, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun sekä mainittava sovelletut säännökset.

Lapseen kohdistettu rajoituspäätös on hallintolain mukainen päätös, jolle on aina esitettävä perustelut. Päätöksen perusteluvelvollisuuden tarkoituksena on varmistaa, että asianosainen saa tiedon paitsi ratkaisun lopputuloksesta, myös sen perusteista. Päätöksen oikeellisuus on jälkikäteen mahdollista tarkistaa ainoastaan asianmukaisten perustelujen kautta. Perusteluilla on siis keskeinen merkitys sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksien käyttämisen ja niiden toteutumisen kannalta. Perustelujen avulla asianosainen voi arvioida tarvettaan turvautua muutoksenhakukeinoihin tai muihin oikeusturvakeinoihin, kuten esimerkiksi kantelun tekemiseen. Perustelut myös ohjaavat sosiaalihuollon asiakasta kiinnittämään huomiota niihin seikkoihin, joilla on, tai saattaa olla,

merkitystä muutoksenhaun tai kantelun kannalta. Asianmukaiset perustelut lisäävät myös sosiaalihuollon asiakkaan luottamusta päätöksiin.

Lastensuojelulain 74 §:ssä säädetään, että lain 65–73 §:ssä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi on lastensuojelulaitoksen asianmukaisesti kirjattava käyttämänsä rajoitustoimenpiteet.

Kirjaamisen tulee sisältää muun muassa rajoitustoimenpiteen kuvaus, toimenpiteen peruste ja kesto, toimenpiteestä päättäneen, sen käytännössä toteuttaneen ja siinä läsnä olleen henkilön nimi sekä tarvittaessa lastensuojelulain 66 §:n 1 momentissa ja 67 §:n 3 momentissa tarkoitettu erityinen syy. Lisäksi on mainittava toimenpiteen mahdollinen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Kirjausmerkinnöistä on selvittävä myös se, miten rajoitustoimenpide on tosiasiallisesti toteutettu ja onko samanaikaisesti tai peräkkäin käytetty eri rajoitustoimenpiteitä.

Päätöksen perustelut sekä päätöstä koskevat kirjausmerkinnät, kuten myös siihen liittyvät lapsesta laaditut päivittäismerkinnät ovat valvonnan väline. Näiden asiakirjamerkintöjen perusteella lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus arvioida, onko rajoitustoimenpiteisiin ollut edellytyksiä. Lisäksi sosiaalityöntekijä voi kirjausten perusteella varsinkin erimielisyystilanteissa arvioida yhdessä lapsen ja laitoksen kanssa onko sijaishuoltopaikka toiminut asiassa lainmukaisella tavalla. Kirjausten avulla voidaan myös arvioida sitä, miten rajoitustoimenpiteiden käyttöä mahdollisesti voitaisiin tulevaisuudessa vähentää tai niiden käyttämisestä luopua kokonaan. Päätösten perustelujen sekä asianmukaisten kirjausmerkintöjen perusteella arvioidaan siis myös sijaishuollon laatua. Asianmukainen kirjaaminen on tärkeää myös työntekijöiden oikeusturvan kannalta.

Totean, että kantelijan huoneen tarkastamista koskevaan päätökseen kirjatut perusteet rajoitukselle ovat mielestäni niukat ja puutteelliset verrattuna siihen, mitä rajoitustoimenpiteen käytön perusteista on minulle toimitetuissa selvityksissä kerrottu. Päätöksestä ei ilmene esimerkiksi sitä, että kantelijan äiti oli tuonut esille huolta kantelijan mahdollisesta päihteiden käytöstä tai sitä, että kantelijalle oli ilmestynyt ”ylimääräistä” käteistä rahaa. Päätöksessä ei ole myöskään mainittu moniammatillista työryhmää, jonka kokouksessa päätös tarkastaa kantelijan huone oli tehty. Päätökseen ei siis ole kirjattu niitä seikkaperäisempiä perusteluja huoneen tarkastamiselle, jotka ilmenevät laitoksen minulle antamasta selvityksestä sekä erityisesti kantelijaa koskevista laitoksen laatimista päivittäismerkinnöistä.

Päivittäismerkintöjen perusteella rajoitustoimenpiteestä ja siihen johtaneista olosuhteista on kuitenkin keskusteltu kantelijan kanssa eri kokoonpanoilla kahtena rajoitustoimenpidettä seuraavana päivänä. Kantelijan kanssa on päivittäismerkintöjen perusteella myös myöhemmin keskusteltu rajoitustoimenpiteestä. On erittäin myönteistä, että rajoitustoimenpiteestä on keskusteltu lapsen kanssa jälkikäteen siten, kuin lastensuojelulaki edellyttää. Tästä huolimatta olisi myös itse päätökseen tullut kirjata hallintolain tarkoittamalla tavalla yksityiskohtaisemmat perustelut toimenpiteet käyttämiselle. Kuten edellä on todettu, on

päätöksen perusteluilla merkitystä sille, voiko lapsi itse tai hänen huoltajansa tai sosiaalityöntekijänsä arvioida toimenpiteen lainmukaisuutta. Ei ole myöskään riittävää, että yksityiskohtaisemmat rajoitustoimenpiteen käyttämisen perusteet ilmenevät ainoastaan lapsesta tehdystä päivittäismerkinnöistä, koska näitä merkintöjä ei yleensä anneta lapselle tai hänen huoltajalleen tiedoksi. Sen sijaan itse päätös annetaan aina kirjallisesti tiedoksi myös lapselle itselleen.

3.3 Tarkastuksen tekijä

Kantelussa tuotiin vielä esille se, että tarkastuksen suoritti yksin tiiminvetäjä, eikä huoneessa ollut paikalla muita aikuisia.

Saamassani selvityksessä todetaan, että ”tarkastuksen suoritti tiiminvetäjä, välittömässä läheisyydessä ohjaajat A sekä B”.

Kantelijasta tehtyjen päivittäismerkintöjen 3.3.2020 mukaan ”tarkastuksen suoritti tiiminvetäjä, läheisyydessä myös ohjaaja A”. Seuraavana päivänä 4.3.2020 on lisäksi tehty merkintä, jonka mukaan kantelija ”kokee, että ak teki virheen tarkastaessaan huonetta yksin, vaikkakin se oli hänelle okei. Ei esimerkiksi vierasta miesohjaajaa olisi huoneeseensa halunnutkaan, kuten kesken tarkastuksen ohjaaja B huoneessa käväisikin. Ohjaaja A ollut huoneen vieressä olkkarissa kuuloetäisyydellä tarkastuksen aikana.”

Rajoitusta koskevaan päätökseen on kirjattu rajoituksen toimeenpanijaksi tiiminvetäjä ja muuksi paikalla olleeksi henkilöksi ohjaaja A. Rajoituspäätöksen on tehnyt laitoksen johtaja.

Lastensuojelulain 67 §:n 3 momentin mukaan tarkastamisesta päättää ja tarkastamisen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tarkastaminen on tehtävä lapsen ja laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa. Lapsen käytössä olevat tilat tai hallussa oleva omaisuus voidaan kuitenkin erityisestä syystä tarkastaa myös lapsen tai toisen henkilön läsnä olematta. Lapselle tulee aina selvittää tarkastuksen syy.

Säännöksen tarkoittama erityinen syy voi olla esimerkiksi paikalla olevan henkilökunnan vähäinen määrä tilanteessa, jossa kiireellinen tilojen tai omaisuuden tarkastaminen on välttämätöntä. Tällainen tilanne voi esimerkiksi olla se, että lapsi on karkuteillä ja tarkastuksen tekemisellä pyritään saamaan tietoa lapsen olinpaikasta. Lapsen huoneen tarkastusta ei voi tehdä muutoin kuin laissa säädetyillä edellytyksillä.

Vaatimus siitä, että tarkastusta tehtäessä läsnä on kaksi henkilöä, ei ole yhdentekevä, vaan se osaltaan varmistaa niin tarkastuksen kohteena olevan lapsen, kuin tarkastuksen suorittavan työntekijänkin oikeusturvaa. Tarkastuksen tarpeellisuudesta ja sen tekemiseen liittyvistä menettelyistä voi vallita erilainen näkemys laitoksen työntekijöiden ja lapsen välillä. Lapsen ja tarkastuksen tehneen henkilön oikeusturvan tehostamiseksi, ja myös sen varmistamiseksi, että tarpeen mukaan on mahdollista arvioida tarkastukseen liittyviä olosuhteita riittävästi myös jälkikäteen, tulee tarkastaminen pääsääntöisesti tehdä

lapsen ja laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa. Mikäli tarkastuksessa säännöksen tarkoittamasta erityisestä syystä on läsnä sen tekijän lisäksi vain joko toinen työntekijä tai lapsi, tulee tämä menettely kirjaamisen yhteydessä erikseen mainita ja perustella se myös itse päätöksessä.

Totean vielä, että huoneen tarkastamista ei voida tehdä säännöksestä poikkeavalla tavalla lapsen antamaan lupaan tai suostumukseen perustuen. Kyse on julkisen vallan käytöstä, jonka tulee aina perustua lakiin.

Asiassa saamani selvityksen perusteella kantelijan huoneen tarkastamisen on tosiasiallisesti suorittanut tiiminvetäjä ilman toisen aikuisen läsnäoloa. Selvityksen perusteella ohjaaja A on ollut huoneen ulkopuolella kuuloetäisyydellä, ja tarkastuksen aikana huoneessa on käynyt miesohjaaja. Kuitenkin lastensuojelulain 67 §:n 3 momentin mukaisesti tarkastusta suoritettaessa tulee olla läsnä myös toinen laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö, ellei tästä poikkeamiselle ole erityistä syytä. Tällaista erityistä syytä ei ole kirjattu kantelijalle annettuun rajoituspäätökseen tai päivittäismerkintöihin, eikä sellaista ole myöskään mainittu minulle annetuissa selvityksissä. Tältä osin kiinnitän laitoksen huomiota lastensuojelulain 67 §:n 3 momentin noudattamiseen.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdissa 3.2 ja 3.3. esittämäni käsityksen menettelyn virheellisyydestä laitoksen tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni kaupungin sosiaali- ja terveystoimialalle. Pyydän, että sosiaali- ja terveystoimiala toimittaa päätöksestä jäljennöksen laitokselle.